

УДК 336.5

JEL Classification: H 60, F 34 , E 69

DOI 10.35433/ISSN2410-3748-2022-2(31)-5

Ковпака Анастасія
асистент кафедри міжнародних
відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-1913-133X>

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Наукова стаття присвячена аналізу пріоритетних напрямків державного фінансування в умовах війни, узгодженню інструментів фіскальної та монетарної політики для забезпечення оборонних потреб України та визначенню причин виникнення державного боргу України. В ході дослідження було проаналізовано основні джерела наповнення державного бюджету. Встановлено, що податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти склали основу державних надходжень в довоєнний період. Виявлено, що в умовах війни держава гостро залежить від зовнішнього фінансування та внутрішніх запозичень. Дієвими засобами покриття державного бюджету стають міжнародні кредити, гранти та кошти виручені від продажу облігацій (в тому числі, військових). Стаття містить інформацію щодо виконання цього річного державного бюджету та аналіз структури фінансових надходжень до бюджету України з зовнішніх джерел за 2022 рік. В статті узагальнені пріоритетні напрями державних видатків: армія, соціальне забезпечення, освіта, медицина та післявоєнне відновлення. Серед яких витрати на оборону займають найбільшу частину. Досліджено структуру соціальних виплат, серед яких виділено наступні ключові напрями фінансування: пенсійний фонд, допомога сім'ям з дітьми та внутрішньо переміщеним особам, «Підтримка», пільги та субсидії. Доведено, що розв'язання проблеми фінансової підтримки економіки України в умовах війни потребує збалансованого поєднання інструментів монетарної та фіскальної політик. На сьогодні дефіцит бюджету покривається переважно за рахунок міжнародного фінансування та шляхом продажу державних цінних паперів. Дефіцит видатків має фінансуватися за допомогою немонетарних засобів, оскільки надмірна залежність від емісії грошей посилює інфляційні процеси.

Ключові слова: фінансова підтримка, військові облігації, міжнародні позики, гранти, державні видатки, дефіцит бюджету.

FINANCIAL SUPPORT OF THE UKRAINIAN ECONOMY DURING THE WAR

The scientific article is devoted to the analysis of the priority directions of state financing in the conditions of war, coordination of fiscal and monetary policy instruments to meet the defense needs of Ukraine and determination of the causes of Ukraine's public debt. In the course of the study, the main sources of filling the state budget were analyzed. It is established that tax and non-tax revenues, income from capital transactions, transfers formed the basis of state revenues in the pre-war period. It is revealed that in the conditions of war

the state is acutely dependent on external financing and domestic borrowing. International loans, grants and proceeds from the sale of bonds (including military bonds) become effective means of covering the state budget. The article contains information on the implementation of this year's state budget and analysis of the structure of financial revenues to the budget of Ukraine from external sources for 2022. The article summarizes the priority areas of public spending: army, social security, education, medicine and post-war reconstruction. Among them, defense expenditures occupy the largest part. The structure of social payments is investigated, among which the following key areas of financing are highlighted: pension fund, assistance to families with children and internally displaced persons, "ePidtrymka", benefits and subsidies. It is proved that the solution of the problem of financial support of the Ukrainian economy in the conditions of war requires a balanced combination of monetary and fiscal policy instruments. Today, the budget deficit is covered mainly by international financing and by selling government securities. The deficit of expenditures should be financed by non-monetary means, as excessive dependence on money emission intensifies inflationary processes.

Keywords: financial support, military bonds, international loans, grants, public spending, budget deficit.

Постановка проблеми. За даними Міжнародного валютного фонду сучасний стан світової економіки перебуває в найгіршому положенні, аналізуючи показники за попередні 80 років. Світова економіка не встигла оговтатись від руйнівних наслідків спричинених пандемією COVID, як з'явився новий виклик – російське вторгнення в Україну.

Через кризовий стан продовольчого ринку та неможливість експорту українських товарів, світова спільнота втрачає одного з провідних експортерів кукурудзи (15% світового продовольства) та зернових (10%), що може призвести до катастрофічних гуманітарних проблем. Однак, ще важчими є наслідки для економіки України, яка з початком повномасштабної війни зазнала страшених деструктивних змін. Збільшення державних видатків на фінансування армії, здійснення соціальних виплат та відновлення інфраструктури потребують додаткової фінансової підтримки та відповідно інструментів залучення грошових надходжень до державного бюджету.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням питання покриття дефіциту бюджету України займався академік НАН України Б. Данилишин. Зміни в бюджетних видатках досліджував аналітик Центру аналізу публічних фінансів та публічного управління В. Ієрусалимов.

Вагомий внесок у дослідження інструментів підтримки фінансової стійкості економіки країни в умовах воєнного стану відобразили в своїх роботах О. Неівестна, А. Григорук, Л. Литвин та інші.

Основна мета статті – дослідження основних напрямів фінансової підтримки національної економіки та визначення основних джерел наповнення державного бюджету України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. В умовах війни економічна політика України потребує визначення пріоритетних напрямків державного фінансування, узгодження інструментів фіскальної та монетарної політики для забезпечення оборонних потреб України.

З початком війни державний бюджет було переорієнтовано на військові цілі, підвищення обороноздатності країни та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, які забезпечують підтримку життєдіяльності населення.

В першу чергу війна збільшує ризики, пов'язані з борговою стійкістю країни, оскільки збільшення непередбачуваних витрат зумовлює дисбаланс між прогнозованими доходами та видатками.

До початку широкомасштабної війни основними джерелами формування Державного бюджету України були: податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти (рис.1).

В довоєнний період бюджет України більшою мірою наповнювався надходженнями від сплати податків на імпортні товари. За прогнозами Міністерства фінансів непрямі податки з імпорту в 2022 році мали становити 40% від усіх доходів і мали складати близько 520 млрд. грн. (основна частка яких припадала на збір ПДВ, мито, акцизний податок на алкоголь, цигарки, енергоносії).

Рис. 1. Джерела формування Держбюджету України

Джерело: розробка автора на основі [1].

Через неспроможність багатьох підприємств функціонувати на окупованих територіях, знищення виробничих потужностей, руйнування критичної інфраструктури, відтік кадрів за кордон, мобілізацію та фінансову напругу велика кількість підприємств була змушена припинити свою господарську діяльність. У зв'язку з цим податковий борг зріс на 15% (16,8 млрд грн). Однак в цілому, податкові надходження збільшились на 15-20% від довоєнних показників, що в першу чергу зумовлено зростанням ПДФО (завдяки збільшенню кількості військовослужбовців з високим рівнем фінансового забезпечення).

Незважаючи на це, станом на вересень 2022 року спостерігається дефіцит державного бюджету України (таблиця 1).

Станом на вересень 2022 року дефіцит державного бюджету складає 2161,7631 млрд. грн. Сальдо набрало негативного значення з початку березня місяця.

Таблиця 1

Виконання державного бюджету України в 2022 р., млн. грн.

2022 рік	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо
Січень	89303	70648,1	2767,2	15887,8
Лютий	208359,3	182993,8	1628,6	23736,9
Березень	328956,7	383100,6	1981,8	-56125,7
Квітень	412559,6	558752,4	1239,3	-147432,1
Травень	520014,8	784213,9	-196,7	-264002,5
Червень	628193,3	1036725,5	-111,7	-408420,5
Липень	806980,3	1218507,3	-21,6	-411505,4
Серпень	1031459,5	1450245,7	-227,5	-418558,7
Вересень	1251823,1	1746859,5	306,5	-495342,9
Всього	5277649,6	7432046,8	7365,9	-2161763,1

Джерело: [2].

Це зумовлено початком російського повномасштабного вторгнення, зниженням економічної ефективності підприємств, вимушеною необхідністю передчасного переказу до бюджету прибутків 2021 року, що породило проблему недостачі надходжень в наступних місяцях (рисунк 2).

В умовах воєнного стану держава фінансує лише пріоритетні напрями видатків: армія, соціальне забезпечення, освіта, медицина та післявоєнне відновлення. В бюджеті на 2023 рік закладено 43% видатків на потреби армії, 30% на соціальне забезпечення, освіту та медицину, 27% видатків буде спрямовано в Фонд ліквідації наслідків збройної агресії [3].

В структурі видатків найбільшу частину займають витрати на оборону. На них 88% доходів бюджету виділяються з загального фонду без врахування грантів, або ж 45% від сумарного загального фонду.

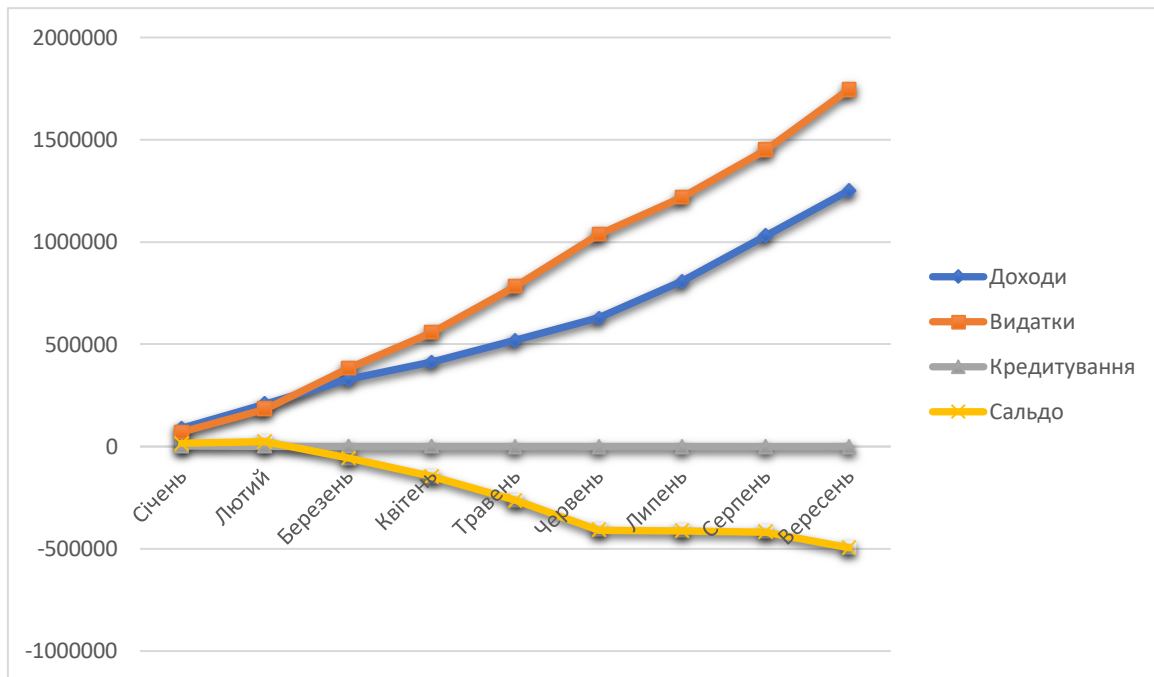

Рис. 2. Виконання державного бюджету України в 2022 р, млн. грн.

Джерело: [розробка автора на основі 2].

Впродовж дев'яти місяців 2022 року з державного бюджету на соціальні виплати було виділено 304,9 млрд. грн. Структура соціальних виплат відображена на рисунку 3.

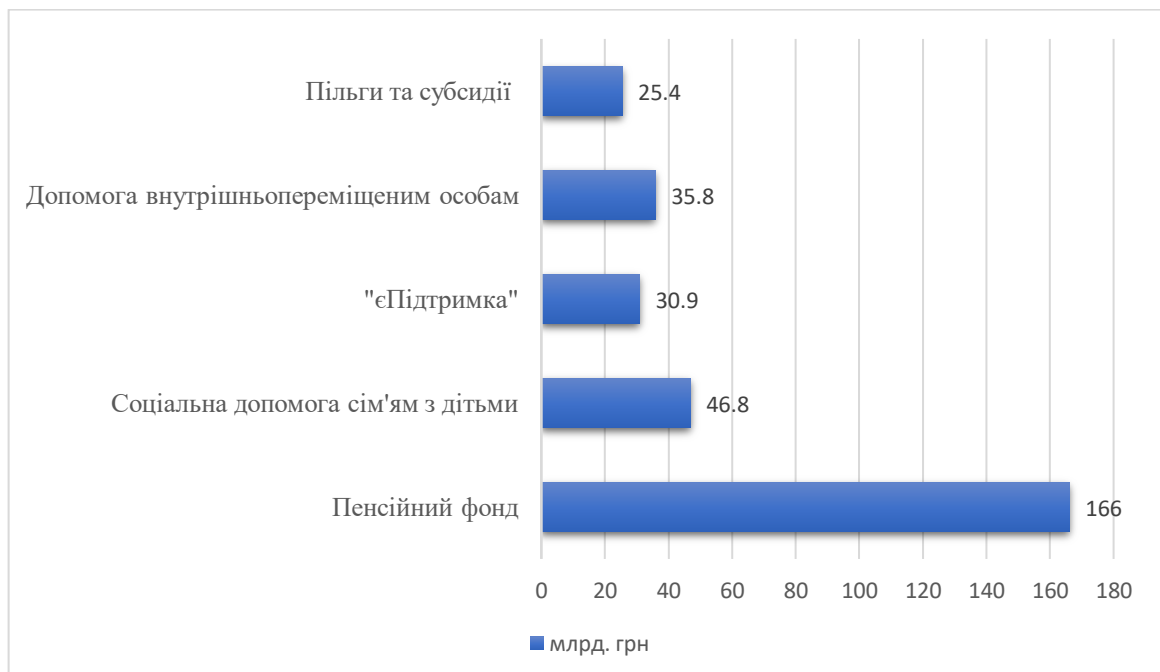

Рис. 3. Структура соціальних видатків

Джерело: [4].

Незважаючи на воєнний стан та значні витрати на безпеку та оборону Міністерство фінансів намагається своєчасно здійснювати виплати та сприяти забезпеченню соціального захисту населення. В пенсійний фонд перераховано 166 млрд. грн., що становить 54,4% всіх видатків на соціальні виплати, 15,4% перераховано на допомогу сім'ям з дітьми, 11,7% на допомогу ВПО і трішки менше коштів спрямовано на «Підтримку», та надання пільг та субсидій.

В умовах війни держава гостро залежить від зовнішнього фінансування та внутрішніх запозичень. Основними джерелами поповнення державного бюджету залишаються податки та збори, проте нині левову частку в структурі держбюджету складають міжнародні кредити і гранти та кошти виручені від продажу облігацій (в тому числі, військових) [5].

Дефіцит видатків має фінансуватися за допомогою немонетарних засобів, оскільки надмірна залежність від емісії грошей посилює інфляційні процеси. Для забезпечення гнучкої системи макроекономічної стабільності економіки, за недостатньої фінансової підтримки від закордонних партнерів, держава використовує кошти за продаж облігацій внутрішньої державної позики.

Облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП) – це державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [6].

Окрім цього, Міністерство фінансів виставляє на продаж військові облігації. Військові ОВДП – це інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Основна їх мета – безперебійна фінансова підтримка потреб держави на соціальні та оборонні потреби в умовах воєнного стану. Вони

виступають додатковим джерелом фінансових надходжень для підтримки держбюджету та Збройних Сил України в період військового стану [7].

Найбільшим донором держбюджету залишається Нацбанк. Разом з державним банківським сектором, приватними банками, вкладками громадян, Національний банк здійснює викуп військових облігацій, який сприяє покриттю нагальних бюджетних потреб. Загалом Нацбанк вже перерахував на потреби оборони понад 21,3 млрд грн [7].

Пряме фінансування Національним банком України є крайньою мірою запобігання державних видатків, оскільки цим збільшує інфляційні ризики. Тому до застосування цього інструменту уряд вдається лише за крайньої потреби.

Не менш важливим джерелом фінансування видатків є зовнішня допомога в формі міжнародних запозичень і грантів, які нині покривають щонайменше половину державних витрат. Міжнародні запозичення несуть в собі загрозу боргової залежності. За даними Світового банку, ще до війни зовнішній борг України досяг 129 мільярдів доларів, що еквівалентно 78,8% валового внутрішнього продукту країни. Український центральний банк заявляє, що погасить 16 мільярдів доларів з них у 2022 році. Борг країни вже був реструктуризований в 2014 році. При цьому Міжнародний валютний фонд дав відстрочку деяких виплат на три роки і списав 1/5 частину боргу [8].

За перші три місяці 2022 року держава отримала пільгових кредитів на суму, еквівалентну 96,7 млрд грн. Зокрема, від МВФ – 41,3 млрд. грн. (1,4 млрд. дол.), від Єврокомісії – 19,5 млрд. грн. (600 млн. євро).

Україна веде перемовини з іншими державами про залучення грантового фінансування. Уряди надають ці кошти на безповоротній основі для підтримки бюджету в умовах війни. У липні-вересні надійшли значні грантові кошти (понад 5,7 млрд. дол. США) і частка внутрішнього фінансування дефіциту порівняно з зовнішніми джерелами суттєво

скоротилася (з 50% на початку війни до 25% у серпні-вересні). Впродовж восьми місяців від початку війни за рахунок надходжень від МФО та країн партнерів було покрито 58,2% дефіциту бюджету. За даними ДКСУ у жовтні 2022 року до загального фонду державного бюджету надійшло 72,8 млрд гривень. Загалом із зовнішніх джерел залучено 409,5 млрд. грн. (таблиця 2).

Таблиця 2

**Структура зовнішніх фінансових надходжень до бюджету
України за 2022 р.**

№	Джерело надходжень	Сума (млрд грн)
1.	Екстрена макрофінансової допомоги ЄС	145,0
2.	Фінансування МВФ за програмою екстреної підтримки RFI	88,2
3.	Позики уряду Канади	47,1
4.	Позики МБРР та МАР у рамках проекту Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні	18,2
5.	Позики МБРР у рамках Третього додаткового фінансування проекту Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого держуправління в Україні	18,2
6.	Позики Японського агентства розвитку на політику розвитку у сфері надзвичайного економічного відновлення	17,0
7.	Позики МБРР у рамках проекту «Додаткова позика до Другої позики на політику розвитку в сфері економічного відновлення»	14,3
8.	позики ЄІБ у рамках проекту «Основний кредит для аграрної галузі»	12,6
9.	Позики Французького агентства розвитку	9,7
10.	Позики ЄІБ в рамках проекту Проект щодо основного кредиту для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації (APEX)	8,5
11.	Позики Уряду Італії	7,6
12.	Позики Кредитної установи для відбудови (KfW)	4,8
13.	Позики Кредитної установи для відбудови	4,7
14.	Позики МБРР у рамках проекту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів»	3,5
15.	Позики МБРР у рамках проекту "Екстрене реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні"	3,2
16.	позики МБРР у рамках проекту Проект «Східна Україна: возз'єднання, відновлення, відродження (Проект ЗВ)»	2,9
17.	Позики МБРР у рамках проекту Модернізація системи соціальної підтримки населення України	1,6
18.	Позики МБРР в рамках проекту «Друге додаткове фінансування, спрямоване на подолання наслідків пандемії COVID-19»	1,2

19.	Позики МБРР у рамках проекту «Прискорення інвестицій у сільське господарство України»	1,0
20.	Позики МБРР у рамках проекту Додаткове фінансування Проекту Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей	0,2

Джерело: [9].

У 2023 році також планується отримувати міжнародну підтримку: щомісяця по 1 млрд євро від ЄС, 1,5 млрд. дол. від США та 12 млрд. дол. від МВФ сумарно за рік. Цих надходжень має вистачити для покриття дефіциту бюджету, який оцінюють на рівні 38 млрд. дол.

Висновки. Розв'язання проблеми фінансової підтримки економіки України в умовах війни потребує збалансованого поєднання інструментів монетарної та фіскальної політик. На сьогодні дефіцит бюджету покривається переважно за рахунок міжнародного та монетарного фінансування. Основними джерелами наповнення бюджету є податки і збори, міжнародні кредити та гранти, кошти від розміщення військових облігацій.

НБУ здійснює безпосереднє фінансування бюджету шляхом купівлі державних цінних паперів на первинному ринку. Макроекономічна політика України в умовах війни має бути спрямованою в напрямку зменшення фінансування бюджету центральним банком. Значно полегшують ситуацію з борговою залежністю України міжнародні гранти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джерела доходів місцевих бюджетів URL: <https://cutt.ly/LMTaqr8>
2. Виконання державного бюджету України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2022/>
3. Сайт Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mспu.gov.ua/news/premyer-ministr-ukrayini-denis-shmigal-na-armiyu-ta-bezpeku-u-2023-roci-spryamuyemo-43-usih-vidatkiv-byudzhetu>

4. Виконання державного бюджету України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3601898-z-budzetu-na-socviplati-sogoric-uze-spramuvali-ponad-300-milardiv.html>
5. Неівестна О. В., Григорук А. А., Литвин Л.М. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62>
6. Сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/dshbc>
7. Сайт «Укрінформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uazom/3605512-nacbank-pererahuvav-na-potrebi-vijskovih-213-milarda.html>
8. Аналітична частина проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/analytyka.pdf>
9. Сайт «FINBALANCE. Все про економіку та фінанси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finbalance.com.ua/news/minfin-defitsit-byudzhetu-za-zhovten---1434-mlrd-hrn-z-pochatku-roku---6387-mlrd-hrn>

REFERENCES

1. Dzherela dokhodiv mistsevykh biudzhetiv [Sources of income of local budgets]. URL: <https://cutt.ly/LMTaqp8> [In Ukrainian].
2. Vykonannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Execution of the state budget of Ukraine]/ URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2022/> [In Ukrainian].
3. Sait Ministerstva z pytan stratehichnykh haluzei promyslovosti Ukrainy [Sait of the Ministry from the questions of the strategic halls of promyslovosti of Ukraine]. *msspu.gov.ua*. <https://msspu.gov.ua/news/premyer-ministr-ukrayini->

denis-shmigal-na-armiyu-ta-bezpeku-u-2023-roci-spryamuyemo-43-usih-vidatkiv-byudzhetu [In Ukrainian].

4. Vykonnannya derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Execution of the state budget of Ukraine]. *ukrinform.ua*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3601898-z-budzetu-na-socviplati-cogoric-uzе-spramuvali-ponad-300-milardiv.html> [In Ukrainian].

5. Nieizviestna, O., Hryhoruk, A., & Lytvyn, L.(2022). *Suchasni instrumenty pidtrymky finansovoi stiikosti Ukrainy v umovakh voiennoho stanu*. [Modern tools to support the financial stability of Ukraine under martial law] *Ekonomika ta suspilstvo*, 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62> [In Ukrainian].

6. Sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Site of the Ministry of Finance of Ukraine]. *mof.gov.ua*. Retrieved from <http://surl.li/dshbc> [In Ukrainian].

7. Sait «Ukrinform» [Site «Ukrinform»]. *mof.gov.ua*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3605512-nacbank-pererahuvav-na-potrebi-vijskovih-213-milarda.html> [In Ukrainian].

8. Analitychna chastyna proektu Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2027 roku [Analytical part of the draft State Strategy for Regional Development until 2027]. *robotodavets.org.ua*. URL: <https://robotodavets.org.ua/2018/12/12/yak-zminyvsya-rynok-pratsi-vukrayini.html> [In Ukrainian].

9. Sait «FINBALANCE. Vse pro ekonomiku ta finansy» [Site «FINBALANCE. All about economics and finance»]. *finbalance.com.ua* Retrieved from <https://finbalance.com.ua/news/minfin-defitsit-byudzhetu-zazhovten---1434-mlrd-hrn-z-pochatku-roku---6387-mlrd-hrn> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.10.2022